

VIÊM PHỔI CỘNG ĐỒNG Ở TRẺ EM

Bs Phạm Xuân Tín
Bộ Môn Nhi DHYD TP.HCM

Mục tiêu học tập

- Nắm được định nghĩa viêm phổi
- Hiểu được tầm quan trọng của viêm phổi với sức khỏe cộng đồng
- Chẩn đoán được viêm phổi trên lâm sàng
- Biết được các biện pháp chẩn đoán tác nhân gây bệnh
- Điều trị và phòng ngừa viêm phổi

1. Định nghĩa

- Là phản ứng viêm của nhu mô phổi do nhiều tác nhân khác nhau (siêu vi, vi trùng... chất kích ứng) → tổn thương nhu mô.
- Tình trạng tổn thương có thể phục hồi hoàn toàn hoặc chỉ một phần.

- Các định nghĩa khác :
 - Sự hiện diện của tác nhân gây bệnh trong mẫu sinh thiết nhu mô.
 - Bằng chứng thâm nhiễm phổi trên X quang
 - Hoặc duy nhất chỉ dựa vào lâm sàng có thở nhanh hoặc co kéo (WHO).
- *Thực hành : viêm phổi là sự kết hợp giữa triệu chứng lâm sàng và thâm nhiễm trên X quang.*

- Viêm phổi cộng đồng là tình trạng viêm phổi ở trẻ trước đó khỏe mạnh, mắc phải tác nhân gây bệnh từ cộng đồng.
- Viêm phổi bệnh viện là tình trạng viêm phổi xảy ra sau 48 giờ nhập viện.

2. Dịch tễ

- Viêm phổi hiện vẫn là một trong số những bệnh lý thường gặp và gây tử vong nhiều nhất ở trẻ dưới 5 tuổi trên toàn thế giới.
- Ước tính gần 4 triệu trẻ tử vong mỗi năm trên toàn cầu
- Tỷ lệ mắc bệnh :
 - Nước phát triển : 0.026 ca /trẻ/năm
 - Đang phát triển : 0.28 ca /trẻ/năm (146 – 159 triệu ca mới mỗi năm)

2. Dịch tễ

- Hoa kỳ 1939 – 1996 : tỉ lệ tử vong giảm 97 %
 - Kháng sinh
 - Vaccin
 - Bảo hiểm y tế cho trẻ em
- Việt Nam : ?

Yếu tố thuận lợi

- Điều kiện kinh tế - xã hội thấp
- Môi trường sống đông đúc
- Khói thuốc lá
- *Không chủng ngừa*
- Nhiễm siêu vi trước đó: đặc biệt sau nhiễm sởi, thủy đậu, cúm → cần chú ý tác nhân liên cầu tiêu huyết beta nhóm A.
- Bệnh lý nền : sinh non, suy dinh dưỡng,

3. Tác nhân gây bệnh

Tuổi				
Sơ sinh	1-3 tháng	1- 12 tháng	1 – 5 tuổi	> 5 tuổi
- Streptococcus nhóm B- Trực khuẩn gram âm đường ruột	- Chlamydia trachomatis- Ho gà	- Siêu vi- Phế cầu- H. Influenza- S. Aureus- Moraxella catarrhalis	- Siêu vi- Phế cầu- Mycoplasma pneumoniae- Chlamydia trachomatis.	- Phế cầu- Mycoplasma pneumoniae- Chlamydia pneumoniae

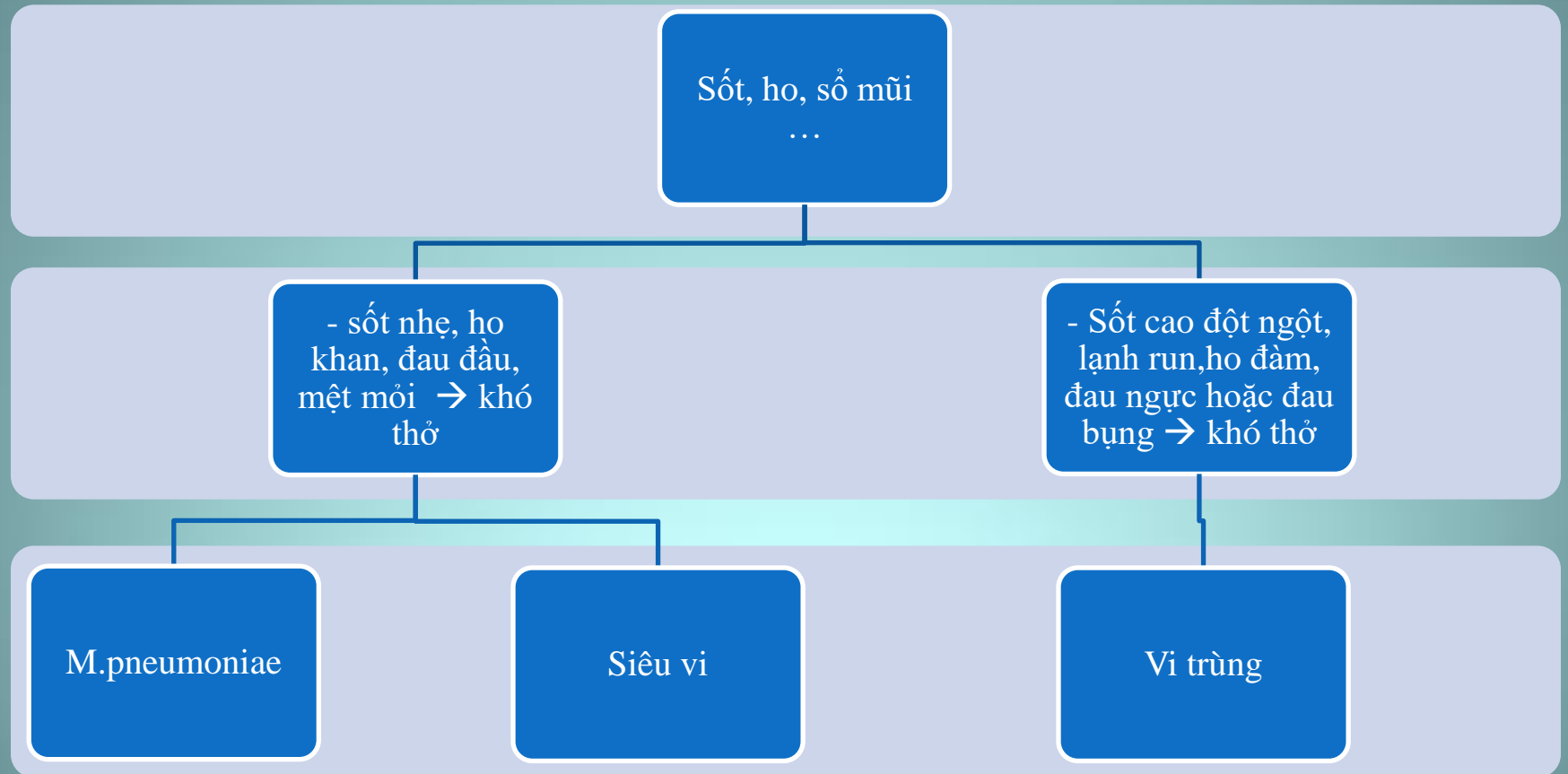
4. Sinh bệnh học

- Cơ chế bảo vệ đường thở :
 - Lớp tế bào biểu mô có lông chuyển của đường dẫn khí
 - Kháng thể bề mặt IgA
 - Phản xạ ho
 - Đại thực bào hiện diện tại các phế nang, tiểu phế quản.

4. Sinh bệnh học

- Trong khi vi trùng gây tổn thương nhu mô là chính. Sinh bệnh học tùy theo tác nhân xâm nhập.
- Siêu vi được cho là làm tổn thương tế bào biểu mô của niêm mạc đường thở từ vùng mũi họng cho đến các phế nang.
 - Đông đặc → shunt trong phổi → giảm Oxy máu
 - Tác nghẽn → giảm thông khí → Ứ CO₂, giảm Oxy máu

5. Lâm sàng

5. Lâm sàng

- Thở nhanh: dấu hiệu hằng định và có độ nhạy cao để gợi ý viêm phổi ở trẻ em.
- Thở co lõm: trong một nghiên cứu ở Canada trên 570 bệnh nhi, có độ đặc hiệu cao để chẩn đoán viêm phổi ở trẻ dưới 5 tuổi.

5. Lâm sàng

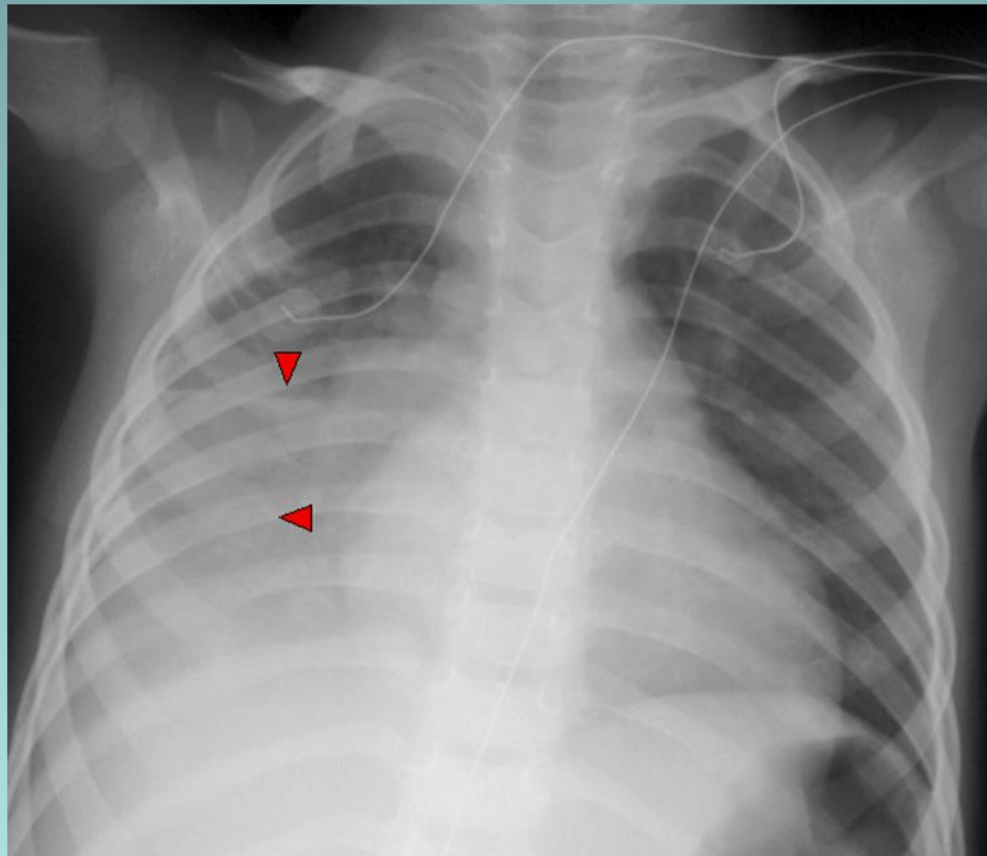
- Nghe:
 - Phế âm giảm, ran ẩm, ran ngáy. Ở trẻ nhỏ khó khu trú được tổn thương do tính cộng hưởng cao của lồng ngực.
 - Viêm phổi khò khè → gợi ý nhiều nhiễm Mycoplasma, Chlamydia hoặc siêu vi, ít khả năng là vi trùng.

6. Cận lâm sàng

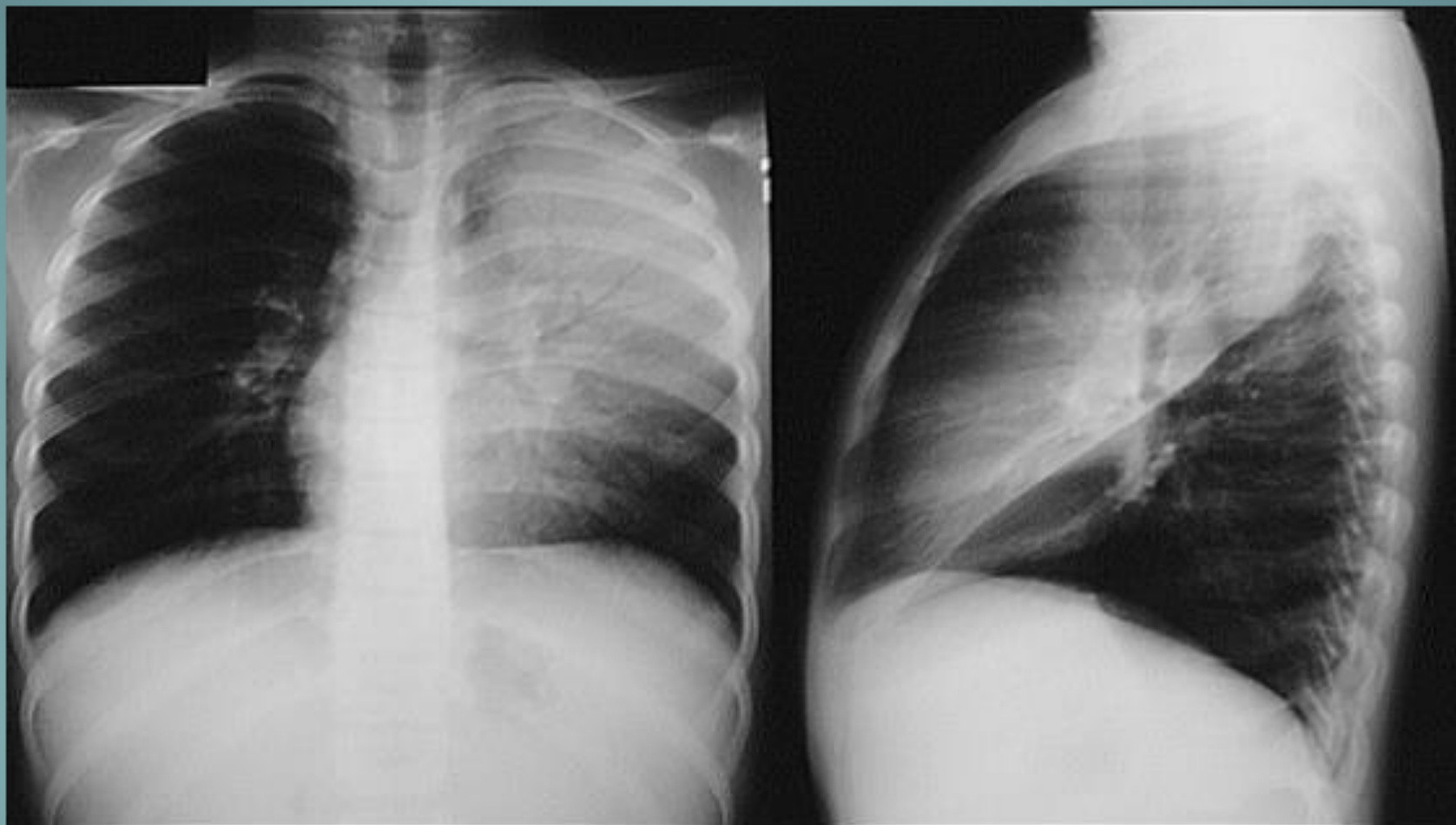
- X quang : được thực hiện cho những trẻ cần phải nhập viện.
- Trẻ điều trị ngoại trú có thể được chụp nếu lâm sàng không rõ.
- Khi cần loại trừ các nguyên nhân khác
- Sau 48 – 72 giờ điều trị nếu lâm sàng nặng hơn hoặc không cải thiện.
- *Nhiều nghiên cứu cho thấy có một tỉ lệ lớn trẻ dưới 5 tuổi bị sốt cao, không ổ nhiễm trên lâm sàng, Bc > 20.000/mcl khi chụp X quang lại có viêm phổi*

X quang

- Độ nhạy khoảng 75 % → *viêm phổi giai đoạn sớm X quang có thể bình thường.*
- Độ đặc hiệu từ 42 – 100 % tùy theo các định nghĩa khác nhau về viêm phổi.
- Đông đặc trên X quang gợi ý vi trùng, trong khi tổn thương mô kẽ gợi ý siêu vi hoặc tác nhân không điển hình. Tuy nhiên cũng có rất nhiều sự trùng lặp → *không nên chỉ dựa vào X quang để chẩn đoán tác nhân.*

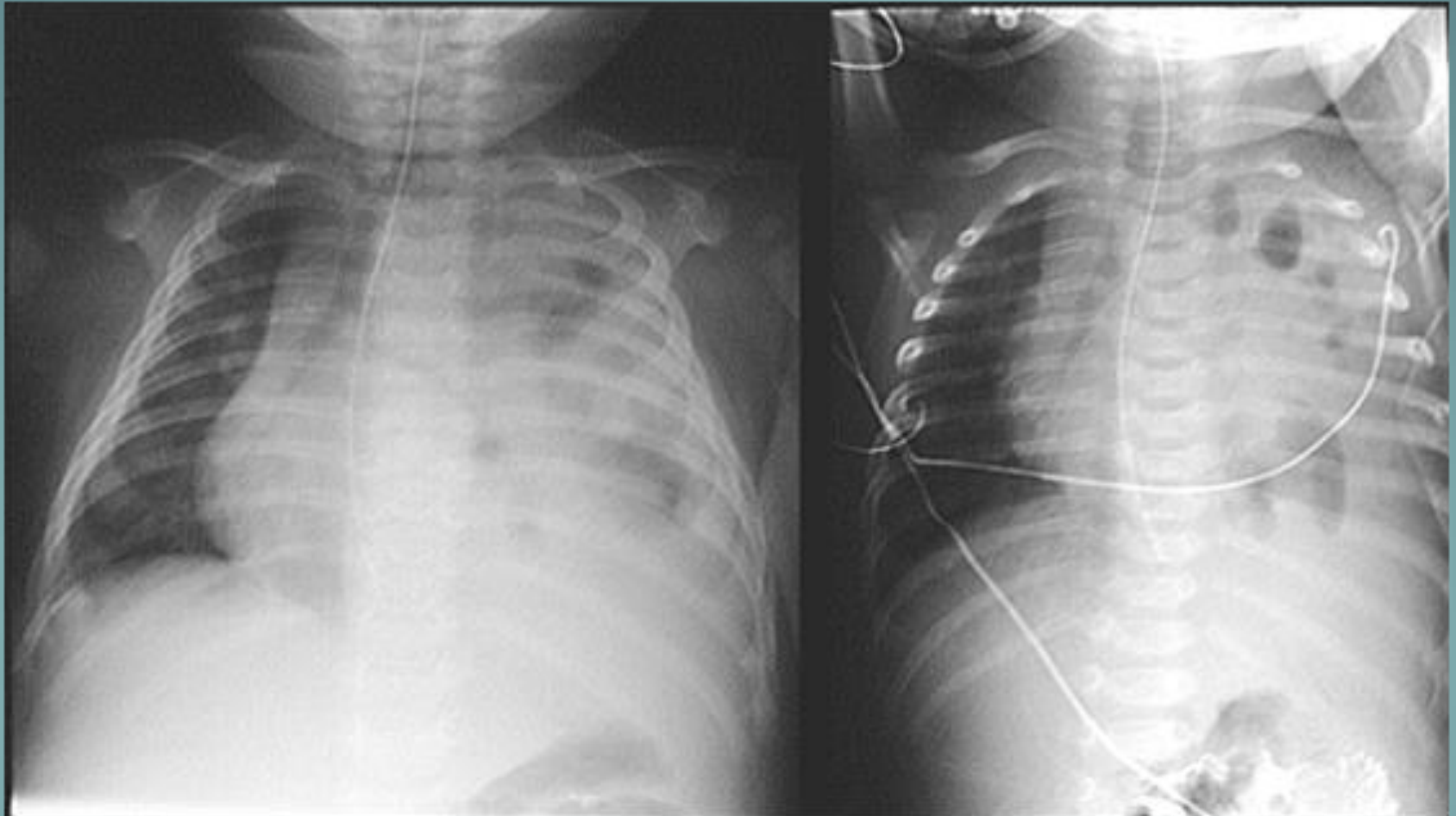
Viêm phổi thùy

Hình ảnh khí phế quản đồ

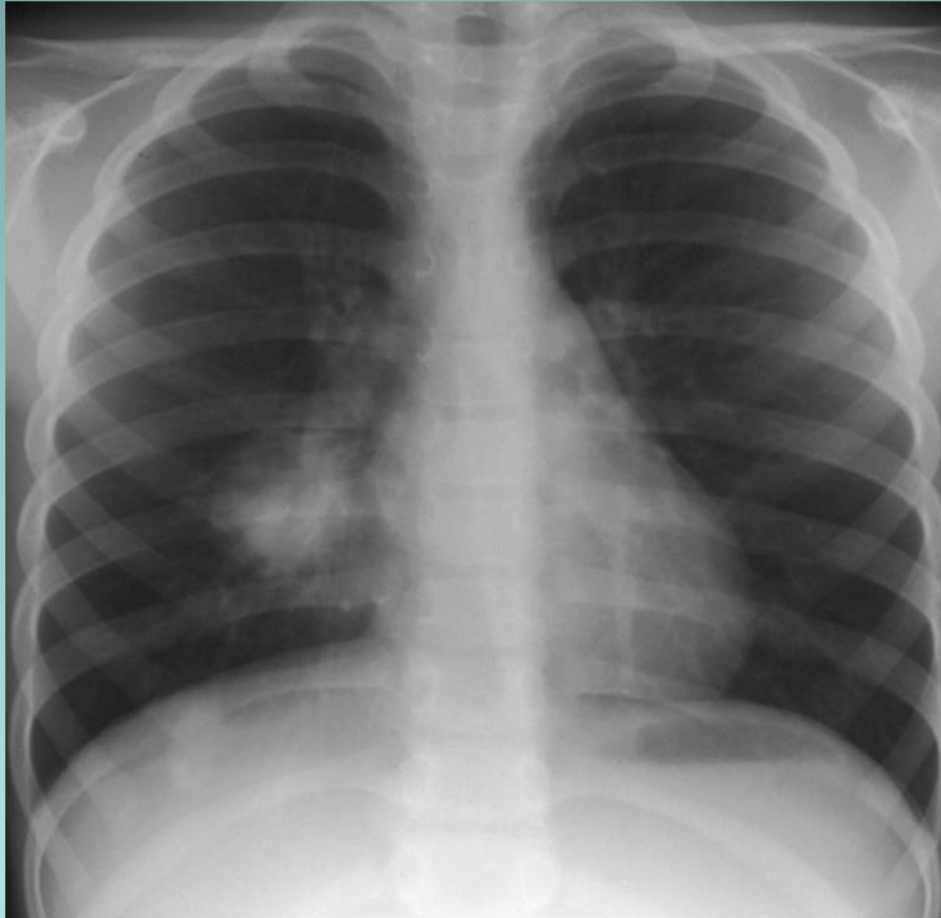
Viêm phổi – tràn dịch màng phổi

Viêm phổi do tụ cầu

Viêm phế quản phổi

Viêm phổi tròn

Cận lâm sàng

- Công thức máu
 - BC >15 K/mcL (**Neu ưu thế**): có thể do **vi khuẩn**, *C.pneumonia*, Adenovirus, cúm
 - Eos \uparrow : *C.trachomatis*
- CRP ($>35 - 60$ mg/L), VS, procalcitonin ($>0,5$ ng/mL)
 - Không giúp phân biệt chắc chắn nhiễm vi khuẩn hay siêu vi
 - Giúp theo dõi diễn tiến bệnh, đáp ứng điều trị

Tìm tác nhân trực tiếp

- Phân lập siêu vi → kỹ thuật cao, không được ứng dụng rộng rãi.
- Vi trùng : Cây đàm
Tiêu chuẩn: có tế bào trụ
Tế bào biểu mô < 10
Bạch cầu đa nhân > 25
- Trẻ > 5 tuổi có thể khạc đàm, *trẻ nhỏ cần làm NTA*
- Cây dịch rửa phế quản phế nang (BAL): độ chính xác cao, kỹ thuật xâm lấn → viêm phổi kém đáp ứng điều trị.

Tìm tác nhân trực tiếp

- Cấy mẫu sinh thiết xuyên thành ngực : độ chính xác cao, nhiều tai biến → viêm phổi kém đáp ứng điều trị.
- Cấy dịch màng phổi nên được thực hiện trừ khi lượng dịch quá ít hoặc trẻ đáp ứng rất tốt trên lâm sàng
- Cấy máu dương tính từ 1 – 30 % tùy trung tâm. Nên cấy lại sau 1 tuần nếu tác nhân là *S. aureus*

Chẩn đoán tác nhân gián tiếp

- Tìm kháng nguyên trong nước tiểu hoặc máu cho kết quả còn nhiều bàn cãi.

Vd :test nhanh tìm kháng nguyên phế cầu trong nước tiểu có độ nhạy 86 % và đặc hiệu 94 %

- Huyết thanh chẩn đoán giúp ích trong việc chẩn đoán các nhân không điển hình.

Polymerase Chain Reaction

- Gần đây được sử dụng như một công cụ chẩn đoán tác nhân gây bệnh
- Kết quả nhanh, độ nhạy cao.
- Kỹ thuật đặc tiền nên chưa được phổ biến rộng rãi.

7. Biến chứng

- Viêm phổi hoại tử, Abscess phổi
- Nhiễm trùng huyết, viêm màng não ...
- Tràn dịch, tràn mủ màng phổi
- Tràn khí màng phổi, dò phế quản màng phổi

8. Chẩn đoán phân biệt

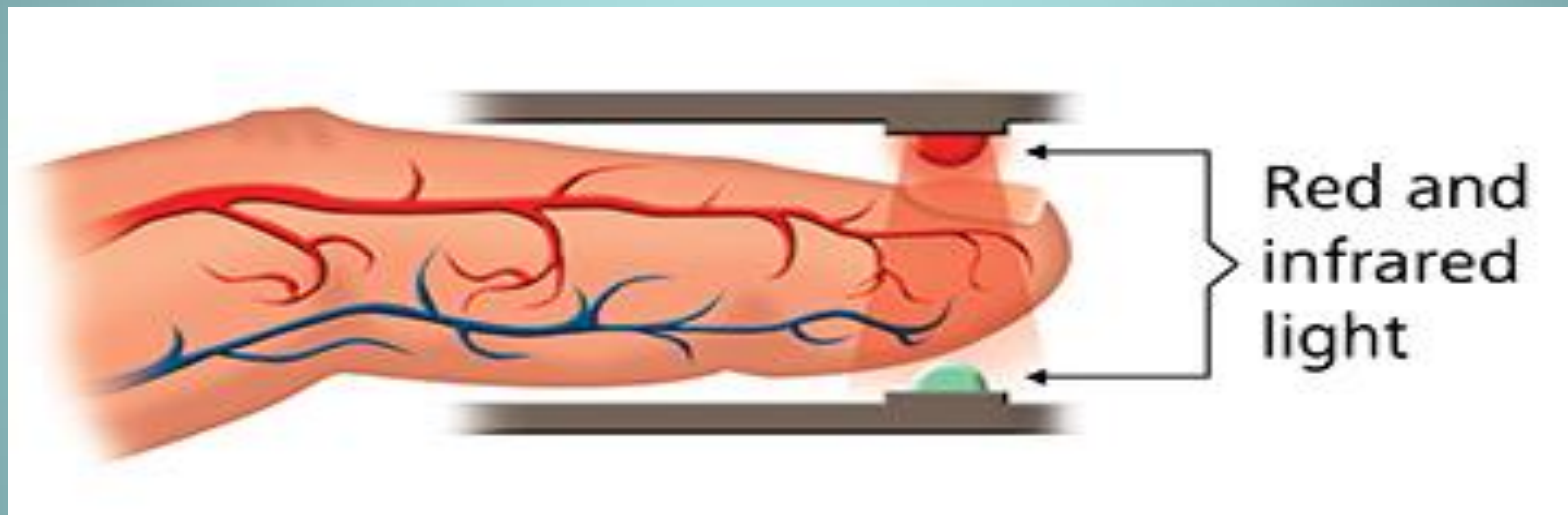
- Viêm tiểu phế quản
- Suyễn
- Suy tim sung huyết
- *Toan chuyển hóa*
- *Viêm phổi tròn phải luôn phân biệt với các cấu trúc bất tường bẩm sinh của phổi hoặc trung thất*

9. Điều trị

- Chỉ định nhập viện:
 - Trẻ < 2 tháng
 - Thở co lõm → co kéo cơ hô hấp phụ → thở rên → giảm Oxy máu ($SpO_2 < 90\%$) hoặc tím tái
 - Bỏ bú do thở mệt hoặc có dấu hiệu mất nước
 - Vẻ mặt nhiễm độc
 - Nghi ngờ tác nhân độc lực cao như *S. aureus* hay *Streptococcus* nhóm A
 - Biến chứng (vd tràn dịch, tràn mủ)
 - Bệnh nền (tim bẩm sinh, bệnh phổi mạn, suy giảm miễn dịch ...)
 - Thất bại với điều trị ngoại trú hoặc không đủ điều kiện chăm sóc tại nhà

Oxy liệu pháp

- Khi $SpO_2 < 90\%$
- SpO_2 từ 90 – 94 % ở những trẻ suy tim, sốc nhiễm trùng, thiếu máu nặng, hoặc bệnh lý thần kinh cấp tính

Oxy liệu pháp dựa vào lâm sàng

Lâm sàng	Khuyến cáo
Thay đổi tri giác	Rất cao
Tím trung ương	Rất cao
Thở rên	Rất cao
Phập phồng cánh mũi	Rất cao
Co lõm nặng hoặc thở nhanh + thiếu máu nặng	Rất cao
Hôn mê hoặc co giật trên 15 phút	Rất cao
Bỏ bú	Cao
Co lõm nặng	Ưu tiên
Đầu gật gù	Ưu tiên
Thở nhanh trên 70 lần/phút	Ưu tiên

Chỉ định nhập ICU

- Cần thông khí cơ học
- Ngưng thở hoặc nhịp thở chập không đều
- Suy tuần hoàn

Điều trị

- Đảm bảo hô hấp: duy trì $\text{SpO}_2 > 92 - 95 \%$
- Đảm bảo dịch và dinh dưỡng đầy đủ
- Kháng sinh
- Giảm sốt, giảm ho...

Kháng sinh

- Lý tưởng : theo tác nhân gây bệnh

Tác nhân	Lựa chọn 1	Lựa chọn 2
-Phế cầu nhạy penicillin/trung gian	Penicillin , ampicillin hoặc Amoxicillin liều cao.	Cefuroxime, ceftriaxone hoặc azithromycin
-Phế cầu kháng peni	C2 , C3 hoặc Vancomycin	
-Tụ cầu	Oxacillin	Vancomycin
- H. influenzae	Amoxicillin	Amox/a.clavulanic hoặc C2, C3
- Moraxella catarrhalis	Amoxicillin/a.clavulanic	Cefuroxime

Kháng sinh

- Theo kinh nghiệm (tuổi, lâm sàng, **nhạy cảm kháng sinh**, tính an toàn, kinh tế)

Tuổi	Nội trú	Ngoại trú
- Sơ sinh	Ampi+ gentamycin	
- 1 – 3 tháng (Xq: mô kẽ)	Macrolide	Macrolide
- 4 tháng – 4 tuổi	Penicillin hoặc Ampicillin +/- Macrolide	Amoxicillin
- Trẻ > 5 tuổi : Tổn thương phế nang	Penicillin hoặc Ampicillin +/- Macrolide	Macrolide, amoxicillin
Tổn thương mô kẽ	Macrolide +/- beta lactam	Macrolide

Kháng sinh

- Ampicillin hoặc Penicillin G: hiệu quả ở trẻ chủng ngừa đầy đủ và sống ở vùng có tỉ lệ phế cầu kháng thuốc thấp.
Nếu không → Cephalosporin thế hệ 3
- Tác nhân không điển hình : Macrolide, nếu không đáp ứng → Quinolone (levofloxacin)

Kháng sinh

- Viêm phổi nhập ICU: dùng kháng sinh kết hợp
 - C3 + Vancomycin + Azithromycin
 - Kháng siêu vi cúm nếu lâm sàng nghi ngờ

Linezolid có thể thay thế Vancomycin trong điều trị phế cầu kháng beta - lactam và tụ cầu đa kháng.

- Viêm phổi biến chứng (tràn mủ, abcess phổi)
 - C3 + Clindamycin
 - Vancomycin là kháng sinh thay thế nếu bệnh nhân dị ứng Clindamycin

Thời gian điều trị

- Viêm phổi ngoại trú : 7 – 10 ngày. Nếu dùng Azithromycin là % ngày.
- Viêm phổi không biến chứng : 7 – 10 ngày. Có thể chuyển từ kháng sinh chích → uống sau khi bệnh nhân hết sốt 48 giờ.
- Viêm phổi biến chứng(tràn mủ, viêm phổi hoại tử, abcess): kháng sinh tĩnh mạch ít nhất 4 tuần, hoặc ít nhất 2 tuần sau khi bệnh nhân hết sốt hẳn và cải thiện lâm sàng.

Tiêu chuẩn xuất viện

- Các dấu hiệu sau ổn định ≥ 24 giờ
 - Tỉnh, chơi
 - Sinh hiệu ổn
 - $\text{SpO}_2 > 90\%$ / khí phòng
 - Cải thiện triệu chứng hô hấp
 - Có thể ăn uống đầy đủ qua miệng
 - Cha mẹ có thể chăm sóc trẻ tốt tại nhà và tiếp tục cho trẻ uống thuốc

6. Phòng ngừa

- Bảo vệ bà mẹ khi mang thai
- Nuôi con bằng sữa mẹ
- Vệ sinh môi trường
- Chứng ngừa: sởi, thủy đậu, cúm, H.influenzae type B, phế cầu, ho gà...

**Cám ơn và
tạm biệt !**

Phế cầu kháng thuốc

- Kháng penicillin : thông qua cơ chế đột biến gen tổng hợp PBP. Tỷ lệ kháng thuốc thay đổi theo vùng lãnh thổ, ước tính có thể lên đến 30 -40 %.
- Khắc phục: có thể tăng liều để nồng độ kháng sinh tại chỗ vượt MIC từ 40 – 50 %.

Vd Amoxicillin : 80 – 100 mg/kg/ngày trong viêm phổi

Cefotaxime : 200 mg/kg/ngày

Phế cầu kháng thuốc

- Kháng macrolide : thay đổi cấu trúc Bơm kháng sinh trên màng tế bào → thuốc không vào tế bào. Tỷ lệ kháng từ 25 – 45 % → kháng clindamycin, với tỷ lệ < 10 %.
- Kháng quinolone : thông qua nhiều cơ chế (giảm tính thấm màng tế bào với kháng sinh, thay đổi cấu trúc bơm kháng sinh, thay đổi hoạt động men nội bào)
 - Tỷ lệ kháng < 1 %.
- Vancomycin : thuốc duy nhất chưa có bằng chứng kháng, nhưng bắt đầu có hiện tượng dung nạp thuốc.

Tụ cầu kháng thuốc (methicillin)

- Thông qua cơ chế đột biến gen tổng hợp PBP
- Tỷ lệ rất thay đổi tùy vùng: từ 1 – 50 %, gặp ở cả bệnh nhi nội trú và ngoại trú.
- Tiêu chuẩn vàng trong điều trị là Vancomycin
- Tuy nhiên hiện nay đã xuất hiện lẻ tẻ dòng tụ cầu kháng Vancomycin ($MIC > 8 \text{ mg/l}$), trung gian ($4-8 \text{ mg/l}$) hoặc nhạy cảm kém \rightarrow Linezolid.

Đối với tụ cầu nhạy methicillin thì Oxacillin tốt hơn Vancomycin do diệt khuẩn nhanh, ít độc thận.